



בכי בהתרת נדרים: סוד התפילה המרגשת ביותר

"כל נדרי" היא התפילה המוכרת ביותר. היא הפכה לסמל הזהות היהודית וממלאת את הכיסאות בבתי הכנסת גם באנשים שאינם דורכים בו כל השנה. אבל התופעה היא חסרת הבנה: מה הקשר בין המנגינה המרטיטה והתוכן שלה? מה יש בה שמעורר את הנפש?

ב"ה | יום הכיפורים | תשפ"ו

קדימה והם התייצבו בשורה מאחוריו. הוא החל לנגן את "כל נדרי", המשיך עם "כי הנה כחומר" ו"כבקר רועה עדרו". לרגע הסתובב אחורה וראה מחזה מרטיט: שלוש הקצינים החסונים התייפחו כמו ילדים קטנים. חינוך קומוניסטי ארוך שנים, לא היה יכול לדכא תפילת "כל נדרי" אחת.

"כל נדרי" היא התפילה המוכרת ביותר. היא הפכה לסמל הזהות היהודית וממלאת את הכיסאות בבתי הכנסת גם באנשים שאינם דורכים בו כל השנה. אבל התופעה היא חסרת הבנה: מה הקשר בין המנגינה המרטיטה והתוכן שלה? מה יש בה שמעורר את הנפש?

"כל נדרי" הוא בסך הכול נוסח משפטי של התרת נדרים. אנו מכריזים כי ההתחייבויות אותן לקחנו על עצמנו בעבר ובעתיד ושכחנו מהן¹ - יהיו בטלות ומבוטלות. כמובן, מדובר באמירה יהודית טיפוסית - לבטל את מה שהבטחנו²... אך מה מעורר בה את הלב לתשובה? הדבר דומה לכך שמישהו יכתוב לחן מרטיט על נוסח "מכירת חמץ", שטר "היתר עסקה" או "פרוזבול".

הנה הקושיה בספר חשוב שנדפס באמריקה לפני כמאה שנה:

1. **אוצר כל מנהגי ישורון עמוד 74:** למה אומרים כל נדרי בניגון של בכי מדאיב לב ולפי הנראה אין בו שום עניין

ר' זלמן ברונשטיין היה החזן הוותיק בבית הכנסת המרכזי בכפר חב"ד, בו גדלתי. חסיד עם קול אדיר, עומק מוזיקלי ושפעת רגש חסיד. ר' זלמן היה מספר תמיד על התפילה המשמעותית בחייו, זו שהתרחשה בקצה השני של החיים.

הוא היה חייל בצבא האדום במלחמת העולם השנייה, לוחם בחזית שחייו עמדו מנגד. פעם שמע קצין רוסי מפזם שיר לכת ולא היה יכול לסבול את הזיוף בשירת הקצין. הוא תיקן אותו והקצין נדהם: "קול כמו שלך צריך להיות במקלה הצבא האדום ולא להסתכן בשדה הקרב". ר' זלמן הפך להיות סולן במקלה וחיו ניצלו.

מדי חודש היה מקבל את טבלת ההופעות לשבועות הקרובים ונעצר אליה. פעם חשכו עיניו: בתאריך העברי של יום הכיפורים, מתוכננת הופעה מול מאות רופאים-חיילים. כיצד ישיר שירי לעז בעיצומו של היום הקדוש? הגיע היום וברונשטיין התלונן על כאבים עזים בגרונו שמונעים ממנו להוציא קול. חברי המקלה יצאו בלעדיו והוא הסתגר בחדר, עצם עיניו וניסה לשחזר את תפילות היום. לפתע נפתחה הדלת, שלושה קצינים בכירים עם דרגות על הכתפיים עמדו בפתח. "ברונשטיין, יום כיפור היום, תשיר משהו". הוא נדהם. חשש שזאת מלכודת, אבל לא הייתה לו ברירה.

הם יצאו ליער מחוץ למחנה ונעמדו בין העצים. זלמן התקדם

1 התרת נדרים היא רק עבור נדרים **שנשכחו**, אך אדם שזוכר נדרו - חייב לקיימו. ההבהרה חשובה לאור הטענות שהעלו הנוצרים והמומרים במהלך הדורות כי היהודים מתכוונים לבטל את ההתחייבויותיהם לגויים. הטענה הובילה לכך שהיו משביעים את היהודים בשבועה משפילה הנקראת "שבועת היהודים" (ראו ויקיפדיה בערכו). יהודי שנשבע לחברו, היה לובש זר קוצים ונשבע בנוסח מיוחד בו מדגיש כי אינו מבטל שבועתו. הנושא נידון בהרחבה בוויכוח הגדול בפרס עם ר' יחיאל מפריש מבעלי התוספות.

2 סוחר זקן העביר לבנו את סודות המקצוע: הקפד תמיד לעמוד בכל הבטחה שהבטחת, ולעולם אל תבטיח...

עצם תקנת התרת הנדרים בפתח השנה החדשה, נובעת מדברי המשנה הבאים:

משנה כריתות ו: חייבי חטאות ואשם ודאי שעבר עליהם יום הכיפורים, חייבים להביא אחרי יום פ.

המשנה מבירה כי יום הכיפורים מכפר על עוונות בין אדם למקום, אך אינו מפר התחייבויות. אדם שחטא לפני יום הכיפורים והתחייב קרבן – קדושת היום אינה מבטלת את ההתחייבות והוא חייב להשלים אותה אחרי החג.

כאן נוצרת בעיה: אנחנו רגילים להתרגש ולפזר התחייבויות כל העת, כמו "אתרום לצדקה", "אלמד שיעור תורה", "אחזור הביתה מוקדם", "אעניק לך קידום בעבודה" ושוכחים אחרי רגע. אולם ההתחייבויות אינן נמחלות ביום הדין ומקטרגות עלינו בגמר החתימה.

לפעמים אדם מתחייב דברים לזולתו ואותו חבר בונה בנינים על גבי ההבטחה ואולם המבטיח שוכח מכך וגורם עגמת נפש לחברו – והצער הזה מקטרג עלינו ביום הדין.

לא מדובר בסתם בעיה לא פתורה, אלא בדבר שהקב"ה מחמיר אתו מאוד. הדיבור הוא האבנים והמלט של הקיום. הוא צורת התקשורת שמקיימת את העולם וכאשר אנחנו לא נאמנים לדיבורינו – אנו מחריבים את האמון הבסיסי בין בני אדם. כמה דוגמאות לחומרה של נדר לא מקיים:

כשיעקב אבינו עזב את הארץ מאימת עשו, הוא נדר "נדר צרה": אם ישוב ארצה בשלום, יקים מצבה לה' בבית א-ל. למעשה, ה' קיים את חלקו ושמר עליו בהליכתו ובחזרתו ואילו יעקב שכח מהנדר ושב ארצה והתעכב זמן ארוך בסוכות. משם התקדם לשכם ונפלה עליו צרתה הנוראה של דינה. רש"י כותב כי האירוע עם דינה היה מסר חמור ליעקב: אתה לא קיימת נדרך וה' לא יקיים נדרו.

בראשית לה, א: ויאמר אלוקים אל יעקב [אחרי מעשה דינה] קום עלה בית אל.

רש"י: לפי שאחרת בדרך נענשת ובא לך זאת מבתך.

נדר נושא גם חשיבות מיסטית: המילים עומדות באוויר העולם ותובעות את קיומן. הראשונים מביאים סיפור נורא (ספר הערוך ערך חלה, ובקצרה ברש"י תענית ח, ד"ה חולדה ובור): מעשה בנערה יפת תואר שהייתה הולכת לבית אביה. כיון שהגיע חצות היום וצמאה למים, שלשה עצמה לתוך באר כדי לשתות ממימי. ביקשה לעלות ולא יכלה. בכתה וצעקה עד שעבר אדם ושמע קולה. אמר לה: מי את? מבני אדם או מן הרוחות? אמרה לו: מבני אדם אני. אמר לה: אם אני מעלך, תינשאי לי? אמרה לו: הן. העלה אותה ונתנו ברית זה לזה ואמר: חולדה העוברת כאן ובאר מים זה – יהיו עדים בינינו.

הלכו כל אחד לדרכו ואותה נערה עמדה באמונתה וכל מי שהיה תובעה – הייתה ממאנת. והוא, כיון שעבר מכנגד פניה, תקפו יצרו ושכח והלך לעירו ונשא אישה אחרת. התעברה אשתו וילדה בן, אך כשהגיע לשלושה חדשים חנקתו חולדה. התעברה שוב וילדה זכר ונפל לבור מים. אמרה לו אשתו: אם כדרך כל אדם היו מתים בנך, הייתי אומרת צידוק הדין, אבל עכשיו שמתו במיתה משונה, אין זה בלא סיבה. גילה לה המעשה שנדר לאותה נערה, התגרשה ממנו ואמרה 'לך אצל חלקך שנתן לך ה'". הלך אצל אותה האישה ופרו ורבו בכנים ובנכסים ועליה אמר הכתוב: "עיני בנאמני ארץ".

תוספות תענית ח, א: מעשה בנערה אחת שהייתה רוצה לילך לבית אביה, והיה בור בדרך ונפלה. בא בחור אחד ואמר: 'אם אני אעליך תנשאי לי?' אמרה לו: 'הן', ונשבעו ביניהם שהוא לא ישא אישה אחרת והיא לא תנשא לאיש אחר. אמרו 'מי מעיד בינינו?'. הייתה חולדה אחת הולכת לפני הבור ואמרו 'בור וחולדה יהיו עדים בינינו'. הלכו לדרכם והיא עמדה בשבועתה ואילו הוא נשא אישה אחרת וילדה בן. באה חולדה ונשכתו ומת. ילדה בן שני ונפל לבור ומת. אמרה אשתו: "מה זה המעשה שהגיע לנו שלא כשאר בני אדם?". נזכר השבועה וסיפר לאשתו כל המעשה. אמרה לו: 'חזור וקחנה'. כתב לה גט והלך ונשא את הבתולה.

חומרת הנדר, באה לידי ביטוי קיצוני אצל משה רבינו. לאחר שה' התגלה בסנה וציווהו לצאת למצרים לגאול את ישראל, התורה מספרת כי משה הלך למדיין. הגמרא מסבירה כי משה הלך לבקש התרת נדרים מיתרו. שכן כאשר ביקש לשאת את ציפורה, יתרו חשש מכך שמשה מבוקש במצרים על הרג המצרי ועלול לסכן את ציפורה. משה נדר לו כי וא לא יחזור למצרים לעולם. כעת לפני שהלך למצרים להציל את כלל ישראל בציווי מפורש מהשמים! – ה' הורה לו ללכת תחילה ליתרו ולבטל את נדרו.

נדרים סה, א: מי שנדר נדר לחברו – אין מתירים לו הנדר אלא בפני החבר. מנא הני מילי? דכתיב: 'ויאמר ה' אל משה במדין לך שוב מצרים כי מתו כל האנשים'. במדין נדרת – לך והתר נדרך במדין.

משום חומרת הנדר, נפסק בשולחן ערוך הלכה למעשה, כי לא ידור אדם נדרים לעולם ואפילו אם רוצה לאלץ ולהכריח את עצמו להתרחק מאיסור.

שולחן ערוך יורה דעה סימן רג: צריך להיזהר שלא ידור שום דבר ואפילו צדקה אין טוב לידור, אלא אם ישנו בידו ייתן מיד ואם לאו – לא ידור עד שיהיה לו ... לא ירבה אדם בנדריו איסור ולא ירגיל עצמו בהם אלא יפרוש מדברים שראוי לפרוש מהם בלא נדר.

בשורה התחתונה, כיון שהנדרים הם הסוגיה היחידה בין אדם למקום, שלא נפתרת ביום הדין ועומדת ומעיקה עלינו, לכן קבעו חכמינו להפר את הנדרים שנשכחו ולהיכנס טהורים ליום הדין.

למעשה, היות שרוב הקהל נמצא בבית הכנסת בערב היום הקדוש, קבעו את התפילה בכניסת היום³.

שיטה מקובצת נדרים כג, ד"ה רבא: ואנשי כנסת הגדולה תקנו לנו להסיר מן המכשול, כי כמה בני אדם יש שנודרים ושוכחים הנדר ואין באים לפני חכם להתיר ועוברים על נדרם בשוגג. ולכן תקנו שבתחילת יום הכיפורים בפתח חת תפילותיהם, יתוודו ויתחרטו מנדריהם כדי שלא ישכחו הדבר.

אפשר לשנות את העבר ומה שקרה - קרה, אבל בחסדך קבעת תקדים בהתרת נדרים. באותו פתח אני רוצה להסביר את החטא שלי: לא התכוונתי כלל להפר את רצונך והייתה זו רק 'גניבת סוסים' מתוחכמת של היצר הרע.

כשהתורה מדברת על החטא החמור של אישה סוטה, כותבת: "כי תשטה אשתו". פשטות המילה "תשטה" היא "תסטה" מהדרך הישרה, שכן היא סרה ממסלול הנאמנות למשפחתה. אבל "תשטה" כתובה באות "שין" ולא ב"סמך". חז"ל מפרשים: "אין המנאפין נואפין עד שתכנס בהן **רוח שטות**". המילה "תשטה" בשין רומזת לתהליך הנפשי שעובר על החוטא: הוא מובל בידי "רוח שטות".

מהי אותה "רוח שטות"? הרי הקרימינל מצטיין בגאונות חרוצה שמפעילה את כל הכלים בדרך להגשמת המטרה. הוא ממוקד, מבריק, מתוחכם, מניפולטור וחסר גבולות? רבינו הזקן מפתח נקודה מאירה בפרק כד בתניא: אדם חוטא אינו מודע למלוא המשמעות של מעשיו. הוא מטושטש ומעורפל בידי הכוונות הזדוניות של היצר הרע.

היצר מראה רק את הצד ה'חיובי' של מעשה העבירה - את ההנאה וההרגשות הרגעיות שתספק. אבל אינו מספר את מלוא התמונה אודות המחירים הנוראיים שהיא תובעת לטווח הארוך. חמור מכך: היצר מפעיל מנגנון של התרצה והתנצלות בו **המעשה הרע הופך למעשה הנכון ביותר**. הוא מספר שיבינו אותנו, שאף אחד לא מתנהג אחרת, שמגיע לנו לפצות את עצמו ואחר כך נתאזן ונשוב לטוב.

מחקרים מוכיחים שחטא מבוסס על **תירוץ סביר להצדיק את עצמו**. פרופסור דן אריאלי מספר ("לא רציונלי ולא במקרה" פרקים 11-12) על מחקר שנערך באוניברסיטה בארצות הברית. חוקרים הניחו שש שטרות של דולר במקרים ציבוריים במעונות של אוניברסיטה בארצות הברית ועקבו מה יקרה. לא ייאמן, אפילו דולר אחד לא נלקח, עד שהסתיים הניסוי אחרי 72 שעות. אחר כך הם הניחו באותם מקרים שש פחיות קולה, שערכן זהה והפחיות נעלמו תוך 72 שעות מכל המקרים.

בשטר של דולר, שנראה כמו דולר ומריח כמו דולר, הם לא ייגעו בחיים. הם אנשים ישרים. אבל מוכנים לקחת פחית שמישהו שילם עליה דולר והניחה במקרה, בתירוץ נוח של 'גם אני הנחתי פעם ולקחתי לי...'. הדבר מוכיח שאנחנו אנשים נהדרים ורק היצר הרע גאון בגניבת סוסים.

בהערה⁴ הובאו כמה וארטים נהדרים להעשרת הסוגיה. וזאת, אם כן, ההצדקה שלנו ביום הדין, שנשמכת על תקדים התרת נדרים: איננו מתחרטים כעת על מה שקרה, אלא פותחים פתח להסביר כי

מכל האמור יוצא כי תפילת כל נדרי אינה ממהות היום. היא כתם שצריך לסלק טרם כניסת היום והזמן המתאים ביותר הוא בשעה שרוב הקהל נמצא בבית הכנסת⁵.

הבה נעמיק ונטען כי ישנה שייכות מהותית בין התרת נדרים ליום הקדוש בשנה. הדבר מוכח מניגון הבכי והתשובה שנלווה אליה - יותר ממכירת חמץ והיתר עסקה.

אנו רוצים לפתוח עם מהלך מבריק שמובא בספרים חסידיים ועיקרו נמצא גם בליקוטי שיחות⁶. אחר כך נתפתח למהלך מסעיר ומטלטל נפש, שכותב רבינו הזקן בליקוטי תורה.

ב. התרת נדרים היא לימוד הזכות ביום הדין. היא התקדים ההלכתי לכך שמגיעה לנו מחילה וסליחה ביום הקדוש. התרת נדרים היא המצווה היחידה בה **הופכים את העבר למפרע**. החכם שמתיר את הנדר, מעניק פרשנות חדשה למה שקרה בעבר ומבטלו וזאת הטענה שלנו ביום הדין.

נחשוב על אדם שהתעלה בראש השנה ונדר בתהרגשות כי יישאר ללמוד בבית הכנסת כל היום ולא יילך לעבודה. אחרי יומיים הוא אינו מסוגל לשבת יותר במקום ומבקש מהחכם שיתיר לו נדרו. הדרך ההלכתית לכך נקראת "פתח": החכם פותח לו פתח להסביר שלא הבין מה נדר **ומעולם לא רצה בנדר כפי שהתממש בפועל**. החכם שואל: "כשנדרת את הנדר, הבנת שתצטרך לשבת על המקום 14 שעות ביום ואשתך תכעס עליך שאינך מביא פרנסה?". הוא עונה שלא וכך הנדר מופר למפרע.

התרת נדרים אינה עובדת על **חרטה עכשיו** למה שקרה קודם, אלא תקדים הלכתי בו **משנים את העבר ומסבירים אותו מחדש**. מעניקים לו פנים חדשות שצובעים אותו למפרע באור אחר. עם הטענה הזו עומד יהודי ביום הדין: "ריבונו של עולם, אף שאי

3 ההבדל בין **התרת הנדרים בערב ראש השנה ליום כיפור** הוא, שמעיקר הדברים יש לבטל הנדרים **בתחילת השנה** והיינו לפני ראש השנה. רק כיון שיש קהל גדול ביום הכיפורים, לכן התקינו להפר גם ביום זה.

4 **למה כל נדרי כתוב בארמית?** כמה פוסקים הוסיפו כי בכוונה לא מתרגמים אותו ללשון הקודש, כדי שלא להקל את נוסח התרת הנדרים בפני המון העם.

5 חלק כז/113 והערה 56 לגבי תשובה בכלל. כאן הבאנו מספרים חסידיים לגבי כל נדרי במיוחד.

6 א. אגדות רבה בר בר חנה היא סוגיה מסעירה בתלמוד (בבא בתרא עג ואילך). האמורא הבבלי מספר על מסעות בהם נחשף לתופעות טבע מדהימות: איים שמתהפכים על גבם, מתים שחוזרים לתחייה ויצורים ענקיים מהעולם כולו. לפי כמה פרשנויות מדובר במשלים להעברת מסרים מעוררי השראה ולא באירועים מציאותיים.

הסוגיה נפתחת: "אמר רבה: סיפרו לי יורדי הים, הגל שמאיים להטביע את הספינה, נראה כמו זוהר של אש לבנה בראשו, וכדי להינצל ממנו מכים אותו באלות שחקוקים עליהן שמות קדושים כמו 'אהיה אשר אהיה'".

עד"ז מבאר רבנו הזקן בתניא את הלשון "איסור": עבירה נקראת בשם "איסור", משום שהיא כורכת חבל סביב האדם ואוסרת אותו בו, כמו אדם האסור בבית האסורים.

הכוונה היא בשתי רמות מהותיות: החטא משנה את צורת החשיבה וכן יוצר הרגלים שליליים שלוכדים אותנו. ראשית, צורת החשיבה. הריח של התאוה נדבק באפו⁷, הטעם של העבירה נתפס בשפתו והעיון הופך להיות צורת החשיבה, עד שאי אפשר אחרת. חז"ל אמרו "כיון ששנה - נעשה לו כהיתר" ואפשר להוסיף: 'כיון ששילש - נעשתה לו כמצווה...!'. האדם הוא יצור סתגלני, שמשכנע את עצמו שהוא בסדר. הוא מתקשה להכיר בחולשות שמצריכות מאבק ולכן משכנע את עצמו שככה זה צריך להיות ולכן מה שהיה מופרך אתמול - הופך להיות מובן מאליה היום.

בדידי הווא עובדה: ביציאה מהרחוב בו אני גר, יש תמרור שאוסר פנייה שמאלה. הציות לתמרור מחייב לנסוע ימינה קילומטר עד הרמזור ואז לעשות פרסה ולחזור את כל הדרך. סיבוך של חמש דקות יקרות בבוקר לחוץ ועצבני. בפעם הראשונה שעברתי את העבירה, רעדתי כולי. בפעם השנייה חציתי בלי לרעוע, החל מהפעם השלישית, זאת כבר הפכה להיות הדרך...

חוקרים אומרים שכל מה שדיקטטור צריך הוא זמן. כל מה שנדרש כדי להרוס מדינה ולהרחיב את המוסר של האזרחים הוא לעשות את זה בהדרגה. כי האדם הוא יצור סתגלני שמשכנע את עצמו שככה הנורמה ואי אפשר אחרת⁸.

בדיחה: אמריקאי מתיישב על כיסא שבולט ממנו מסמר. הוא קופץ בעצבים וצועק "איי". אנגלי מתיישב על כיסא שבולט ממנו מסמר. הוא מזנק בבהלה וצועק "איי". רוסי מתיישב על כיסא שבולט ממנו מסמר. הוא פולט: "כנראה שככה הכיסאות כאן..."

2. באר משה מאוז'רוב פרשת מטות: חרסת הנדר הוא שיי' תחרט בעיקר הנדר, שהיה רוצה שלא לנדור מעולם. אבל אם אמר שעתה הוא מתחרט ועד עתה חפץ במה שנדר - לא הווה חרטה. ואם אינו מתחרט כך צריך לבקש לו פתח: לומר לו אילו ידעת דבר זה לא היית נודר, ונמצא שנעקר הנדר מעיקרו. נפלא בזה לתת טעם למה שנתקן לומר 'כל נדרי' בכניסת היום הקדוש, להורות שהחרטה על העוונות צריכה להיות בדוגמת חרסת הנדר, שמתחרט על עצם הנדר שהיה רוצה לא לנדור מעולם.

מכאן נטפס רמה ונטען כי מיליוני יהודים לא טועים. הנשמה יודעת לזהות את הצעקה האדירה בבסיס התפילה הפותחת את היום הקדוש.

ג. הצעקה של 'כל נדרי' היא ההרגשה הקשה שאיבדנו שליטה על החיים שלנו. הפכנו להיות עבדים כנועים של העבר ומונהגים בידי הטעויות הקודמות שלנו.

הבעיה עם חטא היא לא רק מה שעשינו, אלא מה שהחטא עושה לנו. חכמים אמרו:

3. סוטה ג,ב: כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולך- כת לפניו לעולם הבא... וכל העובר עבירה אחת בעוה"ז מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין... רבי אליעזר אומר: קשורה בו ככלב.

מתי כוונת הדימוי שהגל נראה כמו "זוהר אש לבנה"? מובא בספרים (ביאור הגדול הגר"א, בן יהוידע שם) רעיון עמוק: רבה היה נסער מהשאלה כיצד מפילים הגלים ספינה ענקית? איך היצר מביא להרס קריירה מפוארת של אנשים שהם סמל להצלחה? יורדי הים ענו שהיצר צובע את המעשה ב"זוהר אש לבנה". הוא מעצים את הבטחת ההנאה והעונג מהמעשה, ובמקביל מפזר סיפורי שווא של הצדקה שהרע הוא טוב ומותר להתפתות אליו. הסחף אחרי החטא, גורם לאבד את חוש הביקורת ולהאמין לשקרי השטן.

ב. הרמב"ן כותב (בראשית ג,ו): פרי עץ הדעת מתואר במילים הכי יפות ומדליקות בכל התנ"ך: "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל". מה שפך השבחים על יסוד הטומאה, ליבת הסטרא אחרא שהחריבה את העולם. התורה רומזת לשורש הטעות של האשה: היא לא ידעה שהרע יכול להיראות יפה. הפרי נדמה לה מלהיב ותאוה לעיניים והיא חשבה שאם זה נראה טוב - כנראה שזה טוב. היא לא העלתה בדעתה שהיצר הופך את המציאות ומציג רק צד אחד זמני.

ג. הרבי מביא רעיון דומה בשמו של הבעש"ט (תורת מנחם כה/29). הגמרא אומרת (שבת עה,א): "שוחט משום מאי חייב?". למה השוחט בשבת חייב והרי לא הייתה שחיטת בהמה וחיה בהקמת המשכן? "שוחט חייב משום צובע". השוחט חייב כי התפשטות הדם סביב בית השחיטה מזכירה את מלאכת צביעת העוה.

פירש הבעש"ט: "שוחט משום מאי חייב?". היצר הרע ששוחט את האדם ואת כל מה שבנה בעמל חייו - למה חייב והרי עשה מלאכתו? "משום צובע", כי צובע עצמו בצבעים לא לו והופך את הרע לטוב. היצר לובש תחפושת של חסיד וירא שמים והופך שקר לאמת וזה לא היה בכלל המגדל שקיבל.

בתחילת המציאות היה נראה היצר כמו השטן. כמו האייקון של המפלצת שמצויר על חומרים מסוכנים. אף אחד לא הקשיב לו והיצר החליט להחליף מיתוג ולבוא בתחפושת חדשה: הוא לובש טלית עם עטרת כסף ומגיע כמו מלאך! "כדאי לך לקום מאוחר, כי כך תתפלל בכוונה גדולה. כדאי לדחות את מתן הצדקה כי מחר תיתן כפול. הדבר הנכון הוא לדבר לשון הרע ולהתקוטט עם החבר ההוא בבית הכנסת כדי ללמד אותו לקח וכו'". וכך ההצלחה שלו הפכה להיות פנומנלית.

7 לקהלים מסוימים: מעשה ברכ ותלמיד שהלכו בדרך. עברו על שפת הים וראו אישה שעושה כביסה במי הים. לפתע מעדה ונפלה לעומק המים. הרב קפץ לתוך המים ומשה אותה. אחר כך המשיכו ללכת ואחרי חצי יום אמר התלמיד לרב: "אני מבולבל ממה שקרה. אתה הרמת את האישה בידך ונשאת אותה עד שפת הים". ענה הרב: "אני הנחתי אותה שם ואתה סוחב אותה חצי יום בראש..."

8 משל הצפרדע המתבשלת: אם נפיל צפרדע לתוך סיר מים רותחים, היא נתנת החוצה בבהלה. אבל אם נפיל אותה לתוך סיר מים פושרים ונעלה את הטמפרטורה בהדרגה, בכל כמה דקות נרים את החום ברבע מעלה, היא תסתגל לרמות החום החדשות ולא תמלט את עצמה. היא תשכנע את עצמה שזו הנורמה ולא קרה דבר. כשהחום יגיע לרמת כווייה חמורה שאי אפשר לחיות איתה - היא פשוט תמות בפנים.

"אל תשליכנו לעת זקנה, ככלות כוחנו אל תעזבנו". אבל מה עניין הבקשה לסליחות? היה מתאים להכניסו בין ברכת ה"דעת" לברכת ה"רפואה" בשמונה עשרה?

התשובה היא, שיהודי מרגיש זקן ותשוש כוח מול העבירות. במשך שנה שלמה הוא נתן להרגלים הרעים לטעת שורש בחייו ולהצמיח זקן לבן ועכשיו הוא מתקשה לקום וליישר את הגב.

ולכן מורה הרבי ליהודי שכותב על בעיה רוחנית המציקה לו, **לזרוק אותה מיד מהראש** ולא לתת לה להזדקק בתוכו. מעשה ביהודי שהתקשה בלימוד הגמרא, בהבנת השפה והמהלכים התלמודיים המורכבים ותירץ את עצמו שהדבר נובע מכך שהמורה שלו בתלמוד תורה, לא לימד בלשון הקודש ולא התרגל להבין את שפת חז"ל.

הרבי עונה שהרעיונות הללו הן עצת היצר, משום ש"יגעת ומצאת תאמין" ואין משימה שעומדת בפני הרצון. הרבי מוסיף וכותב שעליו לגרש את הרעיונות **מיד** ולא לתת להן שמץ של לגיטימיות. כי מהרגע שהיצר מתנחל בתודעה, הוא משנה את הראש ויוצר גישה חלשה ומלנכולית לחיים. הרבי מצטט כראיה את פירוש הזוהר על הפסוק "מפני שיבה תקום" וכוונתו כמו "**לפני** שיבה תקום". עלינו לקום ולזרוק את מחשבות היצר לפני שהן מזדקנות בתוכנו.

אגרות קודש ט ב'תרנב: כמו שבכל מלחמה, קל יותר לנ-צחה בתחילתה מאשר לאחרית שכבר נתחזק השונא, וכלשון הזוהר (ח"ג פז, ב) על הפסוק 'מפני שיבה תקום' - שמזדקן בו היצר הרע ולכן עצת התורה '**מפני** [כמו לפני] שיבה תקום'. גם בנידון ידידיה כן, שבהקדם היותר אפשרי עליו לבטל טענות יצר הרע הנ"ל ולבטשו, כמבואר הדרכים בזה בספר תניא קדישא בפירוש מאמר רז"ל 'לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע', ואז יצליח הן בלימוד התורה והן בקיום המצוות וביראת שמים].

לעתים אנו מרגישים כמו ה"בונה", ה"ביכר", מהמשל המפורסם של החסיד רבי מענדל פוטרפס: ה"בונה" הוא מכרסם גדול שחי חלק גדול מהזמן במים. הוא התברך בשיניים חזקות שמאפשרות

במקביל לעיוות החשיבה, ההרגל יוצר הרגלים ודפוסי ההתנהגות שכוכלים אותנו. ספר החינוך כותב (מצווה תצא) "הרגל נעשה טבע" ועם התפתחות חקר המוח כיום, יודעים כי המוח מייצר תגובות אוטומטיות ללא מחשבה מראש. ככל שאנחנו חוזרים על תגובה מסוימת - המוח מייצר נתיבים חשמליים שמייצרים אותה באופן אוטומטי וקשה לעקור אותה.

אדם שחש גירוי בקצה האצבעות והתרגל לספק את הגירוי בעזרת כסיסת האצבעות, המוח מפתח הרגל אינסטינקטיבי שבכל פעם שיעלה הגירוי, האצבעות יימשכו אל הפה במטרה להשיג את הפורקן אליו משתוקקים. אדם שפיתח הרגל להיעלב ולהגיב בתוקפנות במטרה להשיב את כבודו האבוד, המוח מפתח תגובה אוטומטית להגיב לעלבון בתוקפנות. אדם שהתרגל לחפש סוכר אחרי האוכל - שוכח איך מסיימים ארוחה בלי מתוק. בהערה⁹ הובא סיפור מדויק.

בכך שמעתי פעם ביאור לשאלת השאלות של ספר שמות: כיצד הקב"ה מכביר את לבו של פרעה ובמקביל מאשים אותו בכך שאינו משחרר את ישראל? הרי למי שאין בחירה - אין אשמה ובאין אשמה - אין עונש?

יש הסבר פשוט וחודר לב: הכוונה איננה שהקב"ה לקח לו את הבחירה באופן ישי, אלא חקק טבע באדם, שלאחר שהוא אומר הרבה פעמים לא - הוא מתקשה להגיד כן. הבחירה החופשית היא כוח שהולך ונאבד בהדרגה וכל שאדם מאפשר לרע להתבסס בו - קשה מאוד להשתחרר ממנו.

מפורש כן בתורה: הפעם הראשונה שמוזכר הכבדת הלב אצל פרעה היא רק במכה השישית. שכן בחמש המכות הראשונות הרשיע פרעה מעצמו ואז איבד את היכולת לקום ולשנות ולומר כן.

אלו התוצאות הישירות מהחטא, מהן משתלשלת תוצאה חריפה יותר: האדם נופל בתוך ייאוש וגורז תוכנות חדשות על עצמו. הוא טיפוס שפל, הוא טיפוס חומרי, הוא עצלן מדי, הוא טיפוס כבד, הוא זקן שבביל להשתנות ומאבד את התקווה.

באותה דרך ביארנו בתחילת החודש את זעקת הסליחות בקהילות האשכנזים. אל מול ארון הקודש הפתוח זועקים: "שמע קולנו ה' אלוקינו, חוס ורחם עלינו ... השיבנו ה' אליך ונשובה..." , ולבסוף:

9 סיפורי חסידים ז' 24: אחד מגדולי אדמו"ר החסידות היה רבי ישראל מרוז'ין, "הרוז'ינר הקדוש". אחד מחסידיו יצא פעם לבקר בימי החנוכה והשתוללה בחוץ סופת שלג עזה. החסיד עצר בפונדק יהודי כדי להעביר את הלילה ובאמצע הלילה נשמעו דפיקות עזות על דלת הפונדק. קבוצת שוורדים פרצה פנימה וקשרה בחבלים את בני הבית. החסיד שמע את הצעקות מחדרו וחשש כי אלו רגעי האחרונים. היה באמתחתו ספר זוהר והוא החל לקרוא בו בכביות.

ראש השוורדים שמע את הבכיות ונכנס לחדרו של החסיד. הוא ראה לפניו אדם מרשים ועיניו זולגות דמעות. הגולן הביט בחסיד והיה נדמה לו כי הוא מכיר אותו, עד שנזכר. היה זה חברו משה-יהודה שלמד אתו בתלמוד תורה ובישיבה. הוא הזדעזע מהמפגש, הורה לשוורדים לפתוח את החבלים ואחר כך התיישב עם החסיד לספר את הקורות אותו. הם נזכרו בימים עברו בהם אותו גולן היה פאר התלמידים בישיבה. הוא זכה לקבל אף הצעת נישואין מפתה: להתחתן עם בת המוגז ולשבת כל ימיו על שולחן חמיו. וכך היה: אשתו ניהלה את העסק והוא יושב בתורה.

פעם נכנסה אשתו לחדרו ואמרה כי טוב היה אילו היו חוסכים מעט כסף מהצד והרי יש לו ראש מצוין וביכולתו לעשות עוד דברים במקביל ללימוד. היא סיפרה כי למטה בפונדק יושבת חבורת גויים ומתקוטטת על סכום כסף בשותפות. תצא אליהם ותערוך פשרה בחכמתך. הוא עשה את העבודה ובני החבורה היו מרוצים מאוד. אחרי חודשיים הם הופיעו שוב וביקשו את עזרתו בחלוקת הרכוש. כשהקשיב להם, הלב שלו אמר כי מדובר במסחר לא ישר ומעורבת כאן איוז עוולה, אך הפיתוי הכספי היה גדול והוא הרגיע את מצפונו כי אין זה נוגע אליו. הם החלו לבוא לעתים תכופות והוא הבין בהדרגה שהוא נלכד לכת מרצחים המלסטמים את הבריות, אך הוא כבר היה חשוף לסודות שלהם ולא היה יכול לקום וללכת. הוא הרגיע את עצמו בטענה שהם גוזלים בעלי אחוזות נוכריים ואין זה עניינו. טבעו של עולם הוא שההרגל נעשה טבע והוא עשה את מלאכתו בשוויון נפש.

לילה אחד נשמעו דפיקות על חלון חדרו בבית המזיגה. אחד השוורדים הופיע מבוהל וסיפר כי הם הסתבכו באירוע שוד של אדון פלוני והם מוכרחים את עזרתו. הוא לקח פטיש ורץ עמו לאותו מקום והיכה את העגלון של אותו אדון והרגו. כך הלך והתדרדר עד שהפך בעצמו לראש חבורת השוורדים.

לו לבנות סכרים מענפי עץ במים וכך לשחות מול שטף מים בנהר. הבונה מכוסה בפרווה מיוחדת ויקרה שעמידה למים וצידי הפרוות רודפים אחריו, עד שהפך לחיה מוגנת בסכנת הכחדה.

למרות חכמתו בבניית סכרים, הוא טיפש בהתנהלותו והדרך לצוד אותו פשוטה: בכל בוקר יוצא הבונה מביתו על הקרקע, למקווה מים בו מקיים רוב פעילותו. בחזרתו הוא צועד בדיוק באותו מסלול בו צעד בבוקר באמצעות נווט-דרך עצמי מובנה. הציידים עוקבים אחר מסלולו בבוקר, חופרים בור באמצעו, מניחים מצודה ומסווים אותה, והם יודעים שבחזרתו יעבור הבונה על פתח הבור ויילכד.

כשהבונה עושה דרכו חזרה ומגיע לנקודה בה חפרו לו בור, הוא מרגיש שמשוה לא בסדר, עוצר מהליכתו ובוכה. הוא מבין שאם יתקדם עוד פסיעה הוא עתיד 'להסתבך' ולמצוא את עצמו לכוה, אבל הוא קורבן של עצמו. ההרגלים שלו חזקים ממנו והוא חוזר באותה הדרך וניצוה.

זו הזעקה של כל נדרי: יהודי רוצה להתחדש. להניח מאחוריו את השנה שהייתה ולדבוק בקדושה. אפילו השטן שובת ביום הכיפורים ולכן המילה "השטן" היא בגימטריה 364, משום שיום אחד בשנה הוא אינו עובד. אולם האדם כבול ואסור בנדריים וקשרים שאווקים אותו אליהם.

לכן נפתחת התפילה בזעקה "כל נדרי ואסרי ... לא שרירין ולא קיימין". כל האיסורים שאוסרים אותך, כל הנדריים ותוכנות הייאוש שהגעת אליהן בעקבות החטא – יהיו בטלים ומבוטלים.

ליקוטי תורה במדבר פה,א: ענין האיסורים שהיא אסורה וקשורה בה, יש לומר דהיינו חלישות כוח הנפש שאין בכוחה לצאת מנרתקה ומאסרה בחומרי הגוף ונפש הבהמית... והפרת נדריים ביום הכיפורים היא שעל ידי התשובה נמשך בחינת הפרת וביטול הקישורים וגילוי האהבה רבה בנפש.

תפילת "כל נדרי" היא התרסה כנגד הייאוש והחידלון. היא מעוררת אותנו להבין שיהודי הוא עוצמה של אש והחלטיות שאין לנפש הבהמית כוח כזה. בית הכנסת מלא ביהודים בעלי תשובה ששינו את החיים שלהם מהקצה אל הקצה וכל אחד יכול להיות כמותם אם רק יצא. יהודי ניחן בנשמה אלוקית, מלכותית שמעניקה את העוצמה לשבור את הכבלים, לנתק את האזיקים ולהתגלות במלוא יופיו.

כך הרי ניבא בלעם על עם ישראל: רגעים הם רובצים כארי ונראים חלילה ככל האומות, אך אז מתגלה עוצמתם המלכותית והם נישאים על פני כל העמים. אכן השנתיים הקודמות מוכיחות כי "עם כלביא יקום וכארי יתנשא".

להעיר: בזה אפשר ליישב סיפור טראגי ומפורסם: הגמרא מספרת על ריש לקיש שהיה גזלן דרכים ואז שב בתשובה בעקבות דבריו של רבי יוחנן. ריש לקיש ורבי יוחנן הפכו להיות ידידים בלב ונפש וכל התלמוד מלא בוויכוחים וחילוקי דעות ביניהם.

הגמרא ממשיכה ומספרת את הסוף הטראגי של שניהם: פעם עלה וויכוח בישיבה אודות כלי ברזל מסוים ממתי הוא מקבל טומאה.

רבי יוחנן טען כי הוא נחשב כלי מעת שמצרפים אותו באש ואילו ריש לקיש טען כי הוא נחשב כלי משלב מאוחר יותר, כשמעבירים אותו במים אחרי האש. רבי יוחנן הגיב בציניות כי ריש לקיש מבין יותר ממנו, שהרי היה גזלן ובקי בהכנת כלי ברזל. ריש לקיש נפגע קשות מההערה, עזב את הישיבה ונפטר מרוב צער. בעקבותיו, נטרפה דעתו של רבי יוחנן ואף הוא הלך מהעולם בצער.

עולה השאלה, מדוע ריש לקיש נשבר מהדברים? האם אסור לומר בדיחה צינית בין ידידים? במיוחד שרבי יוחנן העריצו ואהבו באהבת אח (יותר מדויק: אהבת גיס). ריש לקיש נשא את אחותו של רבי יוחנן. כך מספרת שם הגמרא כי החכמים ניסו לנחם את רבי יוחנן אחרי לכתו של ריש לקיש והושיבו תלמיד חכם אחר כדי שילמד עמו. על כל אמרה שרבי יוחנן אמר, אותו תלמיד הביא עשרים וארבע ראיות, אך רבי יוחנן קרא בכאב: איפה ריש לקיש שעל כל אמרה היה מעורר נגדי עשרים וארבע קושיות... אם כן, מדוע ריש לקיש נשבר כל כך?

יש לומר בדרך אפשר לפי דברי רבנו הזקן הנ"ל כי ריש לקיש נשבר מההבנה, שהוא **לא הצליח להשתחרר מהעב**. דברי רבי יוחנן לימדו אותו כי העבר הנורא שלו כביכול "אחוז בו ככלב". ואולי הכאב הנגדי של רבי יוחנן היה על זה גופא, שהגישה שלו ערערה את תפיסת התשובה משנה החיים והמעניקה תקווה נצחית להתעוררות והתחדשות.

נסיים את השיעור בהסבר אחרון אודות סוד התרת הנדריים:

רעיא מהימנא פנחס רנה,א: איננו דאית עלייהו גזר דין בנדר ובשבועה, בגין דא תקינו למימר ביה כל נדרי ואסרי כו' לא שרירין ולא קיימין... ונסלח לכל עדת בני ישראל.

התרת הנדריים מכוונת כלפי **מעלה**. אנו מבקשים מהקב"ה שאותם אנשים שנקבע עליהם גזר דין חמור בנדר ובשבועה של מעלה, תהיה השבועה בטלה. עוד מבואר בתיקוני זוהר כי מבקשים את התרת השבועה של הקב"ה, שלא יבוא בירושלים של מעלה עד שתיבנה ירושלים של מטה, אלא להביא את הגאולה עוד קודם שנהיה ראויים לה, השתא בעגלה ובזמן קריב ונאמר אמן.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל
ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי



ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי



להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב



השיעור המלא באתר
haravshneor.co.il